

Vehicule tradiționale de mici dimensiuni - roabă, cărucior, rotică - în Țara Oltului (I)

Valerie DELEANU*

The material presents the first part of the small size vehicles from the area of Țara Oltului (wheelbarrows, carts, plough wheels). The wheelbarrow, a one wheel vehicle with manual drive, was used for transporting manure, bricks, or gravel around the home and, more rarely, laundry to the river for washing or bags to the mill for grinding. The used terminology is presented, the types and structure of the wheelbarrows as well as how they were used and acquired, modernized from the wooden wheelbarrows to the metallic ones during the second half of the 20th century.

Keywords: Țara Oltului, wheelbarrow, terminology, structure, use
Cuvinte cheie: Țara Oltului, roabă, terminologie, structură, utilizare

În Țara Oltului gospodăria rurală, cu funcțiile sale agricole, solicita transporturi de povară nu numai pe distanțe mari ci și restrânse, limitate la gospodărie, vatra satului sau în hotar, în imediata sa apropiere.

Pentru realizarea acestor transporturi în cadrul tradițional au fost folosite (și modificate tehnic) o serie de mici vehicule cu roți, pentru poveri specifice, alături de vehiculele de mari dimensiuni dominante în folosință.

Aceste vehicule (*roabe, cărucioare, rotice*) au corespuns fiecare în mod specific transporturilor pe distanțe variabile în funcție de eficiența lor.

Fiecare din aceste trei vehicule au fost sensibile la modificări de ordin tehnic-ocupational, la sfârșitul secolului al XX-lea, pe fondul urbanizării satelor, a industrializării, a economiei de piață și al cooperativizării.

Roabele au fost solicitate de transporturi în gospodărie și vecinătatea ei, cărucioarele au suplinit modificarea (scăderea) forței de tracțiune animală, roticele au trăit ultima lor fază înainte de înlocuirea cu dispozitive mecanizate (dar și de o reîntoarcere la agricultura de subzistență în multe cazuri, în anii '90 ai secolului al XX-lea).

Zona Țării Oltului și subzonele sale¹ relaționează aceste categorii de vehicule cu condițiile naționale, economice, habitacionale, pe distanțe scurte, nu în circulația dintre localități, iar modul folosirii lor depinzând și de condițiile generale ale zonei, dar și de fiecare localitate, în funcție de mărimea acesteia, de distanța până la orașe, de modificările vieții economice etc.

1. **Roaba**

Terminologie: *roabă*, pl. *roabe*, gen.; „în alte părți *tiriboanță*” (Viștea de Jos); magh.: *taricska*; „domnește”: *rábsakir*, „prostește”: *Hălmeag*, din säs. *Rabber* <german *Radeber*².

Răspândire: general în toată zona.

Frecvența utilizării: intensă: „toți” (Arpașu de Jos), „aveau fiecare” (Bradu), „foarte mult” (Galați), „aveau toți, să nu scoată iarna sania” (Șinca Veche), „mai fiecare” (Râuşor), „erau destule” (Ucea de Sus); scăzută: „nu toți” (Sâmbăta de Sus); „nu o foloseau mulți” (Cârțișoara), „puțini” (Oltet). Se pare că frecvența utilizării depindea de apropierea sau depărtarea de oraș.

* cercetător științific, Complexul Național Muzeal ASTRA.

¹ Țara Oltului cuprinde subzonele Avrig, subzona Gruiuri (sau subzona de vest), subzona de câmpie (sau subzona de est) și subzona Perșani, iar pentru comparație luat în calcul satele de dincolo de Olt („pe Ardeal”).

² G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Junimea, Iași, 1980, p. 436.

Funcții: transport de poveri gospodărești pe distanțe scurte: curte, grădină, pe uliță, în vecinătate, la râu (rufe la spălat), moară (saci) „cât poate duce omul cu ea”; povara: gunoi de grajd, produse agricole, material de construcție (cărămizi, pietriș); cumpărături de la cooperativă³.

Tipologie: roabele sunt vehicule de mici dimensiuni folosind pentru tracțiune energia umană (manuală) aplicată la un capăt și o structură de deplasare la celălalt capăt. Diferența tipologică a roabelor este dată de structura de purtare a poverii (structura A) celelalte structuri de deplasare (o singură roată) și structura de prindere la sursa de energie (brațele) sunt comune la toate roabele.

T₁ - *roaba cu platformă:* „rară” la Perșani; popular denumită „oablă” (Șercaia, Feldioara), „cu pod” (Cârțișoara, Perșani), „cu pat” (Comana de Sus), „cu platformă” (Recea, Dejani);

T₂ - a) *roaba cu coș dreptunghiular* mai des utilizată decât cea cu platformă, denumită popular: „cu coș pătrat” (Sâmbăta de Jos, Cârța), „cu coș cubic” (Viștea de Jos), „cu coș drept” (Rucăr, Olteț, Veneția de Jos, Veneția de Sus);

b) *roaba cu coș prismatic*, în unghi, foarte des utilizată, popular: „cu coș adânc” (Sâmbăta de Jos, Olteț), „cu coș întors” (Voivodeni), „cu coș de lărgit la gură” (Poienița), „cu coș chezășat” (Grid), „cu coș prenat la mijloc” (Părău), „cu coș ca albia” (Cincșor), „cu coș ca molda” (Rucăr); considerat a fi mai larg, mai bun pentru transporturi din grajd, șură, pentru dus gunoiul (Lisa și Hălmeag), „bun la cărămizi” (Cincșor), „se răstoarnă mai bine la descărcat” (Hălmeag).

Cele trei tipuri se folosesc adeseori toate trei în aceeași localitate în următoarea ordine a frecvenței de utilizare: T₂ b), T₂ a), T₁.

Subtipurile se pot grupa după felul roții utilizate, mai ales în funcție de modernizarea acesteia:

sT1: roată de lemn „plină”;

sT2: roată de lemn cu spițe (de obicei cu patru spițe, rar cu opt);

sT3: roată metalică cu spițe drepte, ovale, rotunde, duble, cu garnitură de cauciuc etc.

Sunt și variante în raport cu elementele de contact cu solul:

v1 – fără picioare;

v2 – cu picioare (cu două sau patru picioare).

³ Conform informatorilor: „ca să nu duci în spinare, duci cu roaba bălegar, doar în curte” (Sâmbăta de Jos); „duci gunoi, pământ, mai bine ca cu găleata” (Poiana Mărului); „duci gunoi în curte, în stradă, în grădină” (Ucea de Jos); „cari ceva, niște gunoaie, pământ din stradă” (Feldioara); „adunat gunoi, în stradă” (Corbi); „gunoi, la vite” (Șona); „din grădină, afară” (Hălmeag); „scoți din grajd” (Hârseni); „duci bălegar din grajd” (Șercaia); „pentru rânit din grajd, gunoiul” (Vad); „pentru băligar, adus din grajd, ceva gunoi la răpă” (Perșani); „dus gunoi din grajd și ce măhuri din curte” (Grid); „duci gunoiul din grajd cât poți de bine” (Veneția de Jos); „de scos mizerie din grajd, din curte undeva, când măhuri” (Cuciulata); „pentru gunoi, fleacuri d-astea, din grajd, duci zilnic până la 50 de kg.” (Cârțișoara); „pentru gospodărie, cărat gunoi din șură” (Olteț); „cari pământ de aici-colo, gunoi de la grajd, la platformă” (Luța); „dus pământ în gospodărie” (Iași); „dus gunoi de vite, măturat, iei gunoiul cu ea” (Mândra); „dus gunoi la grajd” (Părău, Veneția de Jos, Lupșa, Sebeș, Comana de Jos); „țigani la cărămizi, noi la grajd” (Avrig); „înainte era folosită mai mult la cărămizi, la construcție, la dus gunoi în stradă” (Glâmoaca); „la făcut cărămizi în gospodărie” (Porumbacu de Jos); „de ajutor la dus cărămida la țigani noștri” (Scorei); „la meșterii de cărămidă” (Drăguș); „duci sacii cu ovăz” (Olteț); „de uz gospodăresc, pietriș, gunoi” (Sebeșul de Jos); „duci ceva, pământ, piatră, cărămidă pentru casă” (Racovița); „cari pământ, diferite lucruri în jurul casei, gunoi pe uliță” (Săcădate); „folosită în toată ziua, până la Olt, treburi în gospodărie, gunoi în curte, scos gunoiul, duci saci la moară” (Scorei); „duci rufe și lână la spălat la vale, cucuruz, orice, și când duci peste vale” (Cârțișoara); „pentru gospodărie, cari gunoi, curățat grajd, pietriș, năsip” (Viștea de Jos); „în curte, la gunoi, grădină, la moară nu, mai bine duci în spate” (Rucăr); „la moară și băligar” (Sâmbăta de Jos); „scos gunoi, năsip, bolovani” (Cincșor); „pentru gunoi la grajd, adus ceva din grădină, la moară” (Voivodeni); „scos gunoi din grajd, dus pietriș, năsip” (Pojorta); „dus gunoi și la orice muncă în curte” (Ludișor); „cari orice, saci, gunoi, ciment, pietriș” (Beclean); „la grajd, piatră, beton” (Hurez); „duci gunoi, duci cucuruz în curte, năsip, în grădină la zarzavat, ceva în curte” (Săsciori); „duci gunoi și năsip” (Dejani); „pentru gunoi, grajd, cărămidă, pietriș, năsip” (Berivoi); „duci rufe la râu, astăzi nu mai duci decât gunoi și transporturi în curte” (Râușor); „duci toate ălea, gunoi de grajd, pietriș” (Toderița); „duci chetriș, gunoi, năsip prin curte” (Șercăița); „acu avea fiecare pentru gunoi la curte, năsip din vale” (Șinca Nouă); „folosea toți pentru dus gunoi, dar nu departe, vo sută de metri, în curte, cu pietriș” (Bucium); „folosită doar în sat, la scos băligar de grajd, măturat în stradă, la cumparativă, iarna mai mult ca vara” (Ohaba); „la gunoi, la vite, în curte, mai mult în gospodărie” (Șinca Veche); „ce nu duci cu mâna prin sat” (Iași); „dus la moară, greutate scaci de sare” (Părău); „duci orice, năsip, pământ, saci” (Comana de Jos); „în câmp, la cartofi, la 300 de metri de sat, ca sa nu duci în spate, la moară, duci și 300 de kg. povară” (Bucium); „la gunoi, băligar de grajd, în curte, sac la moară, saci de picioici, ceva la vale, nu bucate din câmp” (Șinca Veche); „transport mic, mai ușor” (Recea); „doar transport prin curte” (Viștea de Jos, Poiana Mărului).

Structuri:

A. Structuri de poziționare a poverii: *coș* (Sebeșul de Sus, Racovița, Avrig, Scorei, Cârța, Arpașu de Jos, Arpașu de Sus, Ucea de Sus, Cârțișoara, Pojorta, Breaza, Luța, Dridif, Ludișor, Voila, Sâmbăta de Jos, Viștea de Jos, Viștea de Sus, Hurez, Iași, Recea, Dejani, Ileni „altfel cum?”; Hârseni, Mândra, Toderița, Sebeș, Poiana Mărului, Părău, Perșani, Grid Veneția de Jos, Lupșa, Poienița, Noul Român, Cincșor); *coș de scânduri* (Ucea de Jos, Feldioara); *coș de roabă, coșul roabii* (Bucium); *coș cu picior* (Hârseni); sinonime: *roabă* (Șercaia, Râușor, Comana de Jos, Conama de Sus, Grid), *cutie* (Sâmbăta de Sus).

Părțile componente ale coșului: *fund/capete* (Avrig, Scorei, Grid), *fund/opritoare* (Cârțișoara), *fund/mărgini* (Cârțișoara), *părțile oable - laterale* (Voila), cărămi (Toderița).

B. Structuri de deplasare: *roată*, pl. roate, gen. pl. roți (Cârțișoara, Cincșor, Rucăr); *roată întreagă* (Sâmbăta de Sus, Berivoi, Ileni, Părău, Grid, Galați), *roată plină* (Corbi, Cârțișoara, Arpașu de Sus, Voivodeni, Hurez, Feldioara - „tăiată rotund”), *roată curbată* (Hălmeag), *roată fără spițe* (Scorei, Sâmbăta de Sus), *roată dintr-o bucată* (Viștea de Sus), *roată de-o bucată* (Voila), *roată de lemn* (Pojorta, Luța, Dejani, Voivodeni, Poiana Mărului, Perșani, Comana de Sus), *roată cu schițe* (Avrig, Arpașu de Jos, Arpașu de Sus, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Viștea de Sus - „acum”, Sâmbăta de Jos - „de vreo 15 ani”, Pojorta, Ludișor, Hurez, Gura Văii, Mândra, Toderița - „ca la caru mic”, Șercaia, Iași, Beclean, Grid, Veneția de Jos, Veneția de Sus - „ca la car”, Comana de Jos, Cuciulata, Lupșa, Poienița, Noul Român), *roată de metal* (Avrig, Ucea de Sus, Viștea de Jos, Corbi, Viștea de Sus, Sâmbăta de Jos, Lisa - „de hier”, Voivodeni, Luța, Dridif - „greutatea stă pe roată”, Ludișor, Gura Văii, Iași, Recea, Râușor, Dejani, Ileni, Toderița, Berivoi, Perșani, Grid, Lupșa, Galați), *roată de cauciuc* (Cârța, Breaza), *roată cu osie* (Recea).

C. Structuri de prindere la sursa de energie (umană) și de reazem (la sol):

- *mână*, pl. *mâni* (Ucea de Jos, Viștea de Sus, Olteț, Sâmbăta de Jos, Sâmbăta de Sus, Pojorta, Breaza, Luța, Ludișor, Iași, Recea, Dejani, Mândra, Șercaia, Șinca Nouă), *mâni de roabă* (Râușor, Beclean, Gura Văii), *mânere* (Racovița, Avrig, Cârțișoara, Ucea de Sus, Viștea de Sus, Voivodeni, Pojorta, Hurez, Ileni, Hârseni, Vad, Poiana Mărului, Toderița, Perșani, Părău, Comana de Jos, Cuciulata, Cincșor, Poienița, Noul Român), variante: *mâneie* (Veneția de Sus), *mănuși* (Viștea de Sus, Grid, Șona); sinonime: *brațe* (Avrig, Sâmbăta de Sus, Comana de Sus), *biețe* sg. *băț* (Șercaia), *ruduri* (Veneția de Jos, Lupșa), *hulube* (Comana de Sus), *coame*, sg. *coamă* (Arpașu de Sus, Corbi, Sebeș); explicativ: „două lemne de care apuci” (Feldioara);

- *picioare*, sg. *picior* (Racovița, Avrig, Scorei, Cârțișoara, Ucea de Jos, Corbi, Sâmbăta de Sus, Pojorta, Breaza, Ludișor, Hârseni, Horezu, Gura Văii, Sebeș, Mândra, Recea, Dejani, Șercaia, Berivoi, Râușor, Ileni, Bucium, Poiana Mărului, Toderița, Perșani, Comana de Jos, Cuciulata, Lupșa); variantă: *chicioare* (Avrig, Arpașu de Jos, Viștea de Jos, Viștea de Sus), *chicioare dindărăpt* (Arpașul de Jos); *cuie* (Beclean); *răzmușe* (Berivoi).

Confecționare:

Conform informațiilor din teren existau trei surse de obținere a roabelor de lemn într-o gospodărie din Țara Oltului.

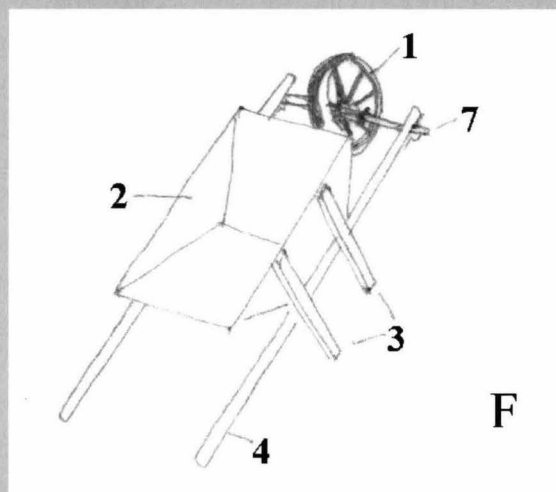
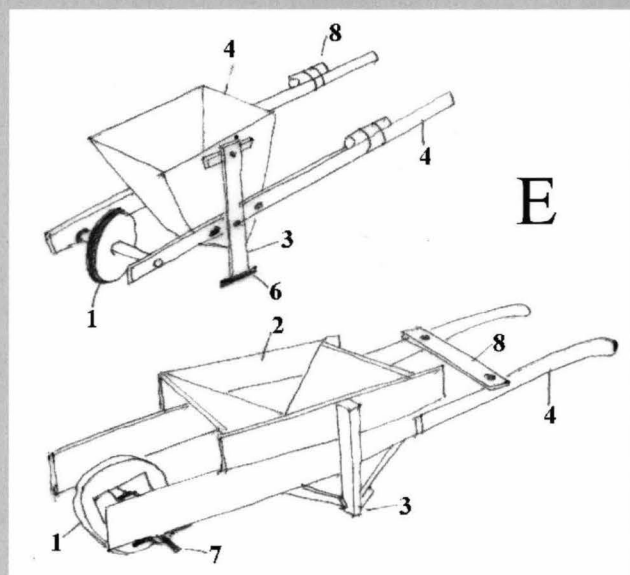
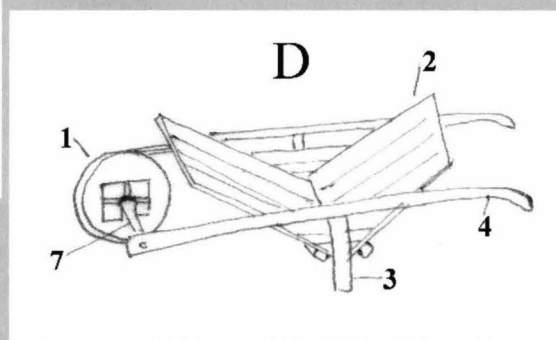
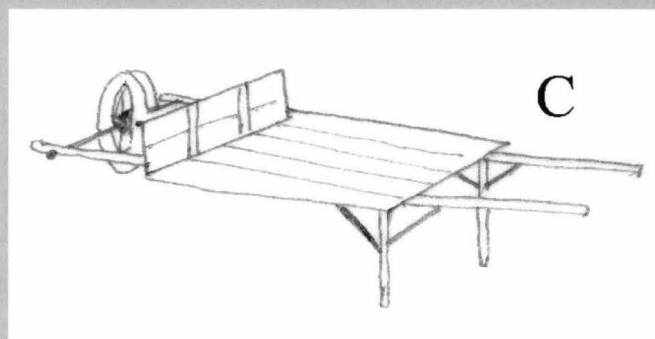
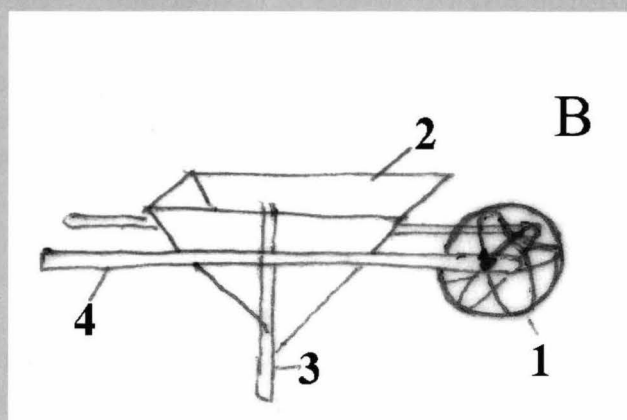
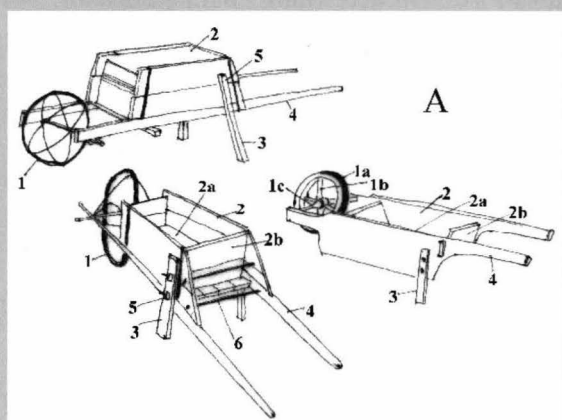
1. Confecționate de proprietarii lor: „nu e mare lucru” (Bucium), „am făcut și eu” (Viștea de Sus, Mândra, Râușor, Colun, Șercaia, Feldioara), „nu e cine știe ce” (Beclean).

2. Confecționate de meșteșugari locali, mult mai răspândite: „făcute de fierar, dar aduceau oamenii roțile” (Ucea de Sus), confecționate de meșteri țigani: „ei cară mai mult pământ” (Ucea de Sus, Racovița, Cârțișoara, Corbi, Ucea de Jos).

3. Cumpărate de la oraș: „de la Sibiu” (Avrig), „făcute aici dar și cumpărate” (Arpașu de Jos).

Roabele metalice sau cu părți metalice, erau și mai sunt și azi, confecționate de fierari, sau, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, procurate de la întreprinderi industriale, reprezentând un fenomen

nou, așa cum la Glâmbocca se spune „de la servicii încoace” sau la Comana de Sus „se fac acum din tablă cumpărată”⁴.

Tipuri de roabe în Țara Oltului

A. Avrig, B. Iași, C. Recea, D. Olteț, E. Bucuzm, F. Dejani.

1 - roată (de lemn sau metalică): a) șină, b) spițe, c) osie (fus); 2 - coș: a) fund, b) lature; 3 - picior; 4 - mâni; 5 - șiroafe (șuruburi); 6 - fuscei de fier; 7 - osie; 8 - întărituri de metal

Types of wheelbarrows in Țara Oltului

A. Avrig, B. Iași, C. Recea, D. Olteț, E. Bucuzm, F. Dejani.

1 - wheel (wooden or metallic): a) track, b) spokes, c) axle (shaft); 2 - basket: a) bottom, b) side; 3 - foot; 4 - hands; 5 - 'șiroafe' (screws); 6 - iron spikes; 7 - axle; 8 - metal reinforcements

⁴ Lista informatorilor va fi prezentată în partea a doua.